

60. ГОДИНА ПРОБОЈА ЈАСЕНОВАЧКИХ ЛОГОРАША,
ХОЛОКАУСТА И ПОБЈЕДЕ НАД ФАШИЗМОМ

60. GODINA PROBOJA JASENOVAČKIH LOGORAŠA,
HOLOKAUSTA I POBJEDE NAD FAŠIZMOM

60th ANNIVERSARY OF JASENOVAC CAMP INMATES' BREACH,
THE HOLOCAUST AND VICTORY OVER FASCISM

ДОЊА ГРАДИНА, 17. АПРИЛ 2005.

DONJA GRADINA, 17. APRIL 2005.

DONJA GRADINA, APRIL 17, 2005

Sistem logora smrti Jasenovac-Donja Gradina

JASENOVAC, najveći koncentracioni i logor smrti u Hrvatskoj, smješten 62 km od Zagreba. Jasenovac, koji je, u stvari, bio mreža nekoliko podlogora, je uspostavljen u avgustu 1941, a raspušten u aprilu 1945. godine. Nacisti su prepustili kontrolu nad Jasenovcem marionetskoj hrvatskoj vladi, kojom je upravljao fašistički ustaški pokret. Kamp je opsluživao veliki broj članova ustaškog pokreta, od kojih je najznamenitiji Miroslav Filipović-Majstorović, poznat po ubijanju zatvorenika golim rukama.

Sveukupno, u Jasenovcu je ubijeno oko 600,000 ljudi, uključujući Srbe, Jevreje, Cigane i Hrvate, koji su se protivili ustaškoj vlasti. Od tog broja oko 25,000 žrtava su bili Jevreji, od kojih je većina bila dovedena u Jasenovac prije avgusta 1942. godine (kada su Nijemci počeli protjerivanje Jevreja iz Hrvatske u Aušvic).

Jevreji su bili dovođeni u Jasenovac iz cijele Hrvatske. Većina ih je bila ubijana po stizanju; mali broj stručnih profesionalaca je bio ostavljen živim da rade u kampu. Oni su podnosili strašne uslove i brutalan tretman u rukama ustaških čuvara.

Jasenovačka administracija je pred sam kraj rata uništila veći dio logora i ubila većinu zatvoranika kako bi se sakrili dokazi o masovnim ubistvima koja su se desila na tom mjestu.

“Encyclopedia of the Holocaust”, Yad Vashem, Izrael Robert Rozett and Shmuel Spector,
Jerusalem-New York, 2000

Ne postoji mesto u istoriji srpskog naroda, uključujući razna stratišta i bojišta, gde je na jednom mestu ubijeno više njegovih pripadnika od jasenovačkih stratišta.

Da je jasenovački logor bio upravo u funkciji uništenja ljudi najrečitije govore podaci o stradanju dece, koja u svakom slučaju nisu mogla biti vojni ili ideološki protivnik. Prema do sada poimenično utvrđenim podacima, od ukupno 23.504 umorena deteta u nemačkim, talijanskim i hrvatskim logorima sa prostora NDH, jasenovačka stratišta progutala su 19.432, od tek rođenih do 14 godina starih.

Ukupni broj žrtava jasenovačkog logora nije utvrđen, kao što nije utvrđen ni ukupni broj žrtava rata 1941-1945. godine. Projektom «Revizija popisa zrtve rata 1941-1945 iz 1964. godine», koji se provodi u Muzeju žrtava genocida, nastoji se poimenično utvrditi sve žrtve Drugog svetskog rata na prostoru bivše Jugoslavije i na pojedinačnim lokalitetima, bez obzira na versku, rasnu, ideološku, političku, vojnu i drugu pripadnost. Dosadašnja revizija popisa daje daleko veće brojeve od onih minimalizatorskih, ali upućuje i na to da nisu održivi brojevi koji su preuveličavali broj stradalih. Svakako, ostaje činjenica, da je Jasenovac najveće stratište na prostorima Jugoslavije za vreme Drugog svetskog rata, da je u jasenovačkim logorima najviše srpskih žrtava, da je vršena masovna likvidacija Jevreja i Roma (likvidacija Srba, Roma i Jevreja vršena je zbog njihove nacionalne, verske i rasne pripadnosti), te da su u velikom broju stradali politički, vojni i ideološki protivnici vladajućeg režima u NDH.

U uslovima stalnih likvidacija, promenljivosti sastava pojedinih grupa zatočenika, logoraši se pokušavaju organizovati i pružiti otpor. Cilj je bio preživeti i sačuvati dostojanstvo čoveka. Izdvajaju se ipak dva organizovana otpora logoraša u Jasenovcu: proboj iz logora III. i logora IV. Prvi, 22. aprila 1945. oko 10 sati i drugi, istog dana uveče oko 20 sati.

Jasenovačka fabrika smrti radila je sve do 22. aprila 1945. godine. Videći da je kraj blizu, NDH početkom godine odlučuje da sakrije tragove zločina na prostoru jasenovačkog logora. Danima su u martu i

aprilu iskopavani i spaljivani leševi ubijenih. Poslednja grupa žena likvidirana je 21. aprila. U tom trenutku u logoru III. (Ciglana) ostalo je bilo još 1.073 muškarca. U toku noći 21/22. aprila, videći da je konačna likvidacija neminovna, organizovale su se grupe sastavljene uglavnom od fizički izdržljivijih logoraša i doneta je odluka da se pokuša izvršiti proboj iz logora. Cilj je bio da neko ostane živ i prenese svedočenja o stradanjima u toku 1.341 dana postojanja logora. Juriš je otpočeo 22. aprila oko 10 časova. Goloruki kosturi pojurili su prema Istočnoj kapiji. U herojskom podvigu probilo se jedva sedamdesetak logoraša. Istog dana, 22. aprila, naveče proboj su organizovali i logoraši iz »Kožare«, odvojenog dela logora (logor IV), njih 167. Živih je ostalo jedanaest.

Jovan Mirković
Muzej žrtava genocida
Beograd

Tačan broj stradalih Roma na teritoriji tzv. Nezavisne Države Hrvatske verovatno nikad neće biti utvrđen. Razlozi tome su brojni. Pre svega, statistički podaci o Romima u staroj Jugoslaviji su nepotpuni, a samim tim i neprihvatljivi. Naime, veliki broj Roma se ni onda, a ni danas nije tako deklarirao, već su izjavljivali da su Srbi, Hrvati, Makedonci, Albanci i sl. Tako je često i sada. Prema našim saznanjima, koja se baziraju na nekim egzaktnim istraživanjima, najviše 25% pripadnika ovoga naroda deklariraju se kao Romi. Ostali, onako kako smo gore napomenuli. Iz tog razloga nam je podatak o četrdesetak hiljada stradalih Roma na teritoriji tzv. NDH veoma problematičan. Tim više, ovaj podatak stavljamo pod znak pitanja, jer su novija iskopavanja jasenovačkih stratišta pokazala da je broj stradalih pripadnika ovoga naroda daleko veći od onoga kako se zvanično govori. Procenjujemo, jer pouzdanih dokaza još uvek nemamo, da je u logorima i mučilištima širom NDH genocidno ubijeno preko osamdeset hiljada pripadnika romskog naroda, od toga samo u logoru Jasenovac oko pedeset hiljada.

Dragoslav Acković,
potpredsjednik Svjetskog parlamenta Roma

Donja Gradina je najveće stratište koncentracionog logora Jasenovac. Od ukupnog broja jasenovačkih žrtava u Donjoj Gradini je na najmonstruozniji način umorena najmanje polovina. Gradina je čitavo vrijeme postojanja logora Jasenovac ulazila u njegov sastav, kao mjesto likvidacija i pogrebenja žrtava, gdje su ustaše provodile genocid nad Srbima, Jevrejima i Romima.

Na prostoru od 156 hektara nalazi se 9 grobnih polja sa 105 masovnih grobnica. Godine 1968. formirano je Spomen-područje Jasenovac, u čiji sastav je ulazila i Donja Gradina. Raspadom SFRJ, Donja Gradina i lokaliteti na desnoj obali Une i Save ostali su u Republici Srpskoj / Bosni i Hercegovini. Narodna skupština Republike Srpske je novembra 1996. donijela zakon o Spomen-području Donja Gradina.